

Olli Mäenpää  
28.10.2021

Perustuslakivaliokunnalle

## **Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019 (K 15/2020 vp)**

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa käsitellään muun ohella koulujen uskonnollisia juhlia. Perustuslakivaliokunta on pyytänyt valtiosääntöistä kannanottoani mahdolliseen tarpeeseen arvioida koulujen uskonnollisia tilaisuuksia valiokunnan mietinnössä ja tällaisen mahdollisen arvioinnin sisältöön.

### ***Apulaisoikeusasiamiehen päätös***

Kertomuksessa selostetaan lyhyesti apulaisoikeusasiamiehen ratkaisemaa hallintokantelua, jossa arvosteltiin kaupungin kolmen eri koulun menettelyä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisessä. Apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä todettiin näissä kaikissa lainvastaista tai virheellistä menettelyä (s. 316). Kertomukseen sisältyvän apulaisoikeusasiamiehen puheenvuoron mukaan päätöksessä arvioitiin tilannetta, jossa koulu oli järjestänyt joulujuhlan sisällöllisesti uskonnollisena tilaisuutena ja siten vastoin opetussuunnitelman perusteita ja perustuslakivaliokunnan hyväksymää linjaa. Apulaisoikeusasiamies piti perustuslain kannalta ongelmallisena myös päättäjisjuhlan järjestämispaikkaa, kun koulun päättäjaiset järjestettiin evankelisluterilaisen kirkon kirkkosalissa (s. 30-31).

Kyseistä kanteluratkaisua koskevan tarkemman selostuksen (s. 316) mukaan apulaisoikeusasiamies katsoi koulun menetelleen lainvastaisesti järjestämällä koulun joulujuhlan uskonnollisena tilaisuutena. Kyse ei ollut jumalanpalveluksesta, vaan koulun yhteisen joulujuhlan korvaamisesta kirkossa järjestetyllä uskonnollisella juhlalla. Menettely oli voinut loukata oppilaiden ja heidän huoltajiensa uskonnon ja omantunnon vapautta sekä oppilaiden oikeutta osallistua yhdenvertaisesti koulun joulujuhlaan. Oppilasta ei ratkaisun mukaan saa velvoittaa osallistumaan uskonnon harjoittamiseen vastoin hänen omaa tahtoaan riippumatta siitä, kuuluuko oppilas johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Apulaisoikeusasiamies saattoi käsityksensä kaupungin tietoon ja piti perusteltuna, että kaupungin tulevassa toiminnassa opetuksen järjestäjänä huomioidaan tarkasti perustuslakivaliokunnan mietinnöstä PeVM 2/2014 vp ilmenevät näkökohdat sekä Opetushallituksen viimeaikainen ohjeistus.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukseen sisältyvässä puheenvuorossaan päätöksen kantelun johdosta tehnyt apulaisoikeusasiamies esittää lisäksi seuraavia näkökohtia: ”Koulun opetus- ja kasvatustoimintaan ei istu ongelmitta se, että

[lukukauden päättäjäisjuhlan] paikkana on jumalanpalvelukseen tarkoitettu kirkollinen rakennus. Juuri mainittuun kysymykseen ei ole aikaisemmin otettu nimenomaista kantaa; toisin kuin yksittäisten virsien laulamiseen ja vastaaviin uskonnollista ainesta sisältävien kulttuuritradition elementtien läsnäoloon kouluissa, jotka perustuslakivaliokunta on hyväksynyt. Selvyyden vuoksi todettakoon, että päätös ei koskenut koulun järjestämiä vapaaehtoisia joulukirkkokäyntejä, joille on järjestetty myös tunnustukseton vaihtoehto.” (s. 31)

### ***Tarve arvioida koulujen uskonnollisia tilaisuuksia***

Perustuslakivaliokunta on edellä mainitussa mietinnössään arvioinut uskonnon ja omantunnon vapautta koulujen tilaisuuksissa. Mietinnössään valiokunta toisti aikaisemmassa mietinnössään (PeVM 10/2002 vp, s. 7) esittämänsä arvion, joka koski muun muassa lukukauden päättäjäisiä. Tällaiset juhlatraditiot ovat valiokunnan mukaan osa suomalaista kulttuuria, eikä niitä esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina.

Valiokunta kiinnitti mietinnössään huomiota myös perusoikeusuudistuksen esityksissä esitettyihin näkökohtiin. Niiden mukaan perustuslain 11 §:n 2 momentin viimeisen virkkeen katsotaan täsmentävän eräitä negatiivisen uskonnonvapauden ulottuvuuksia. Ketään ei voida siten velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti jumalanpalvelukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen (HE 309/1993 vp, s. 55).

Valiokunta kiteytti arvionsa seuraavasti:

”Perustuslakivaliokunnan mielestä perustuslaista tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ei johdu vaatimusta poistaa koulun toiminnasta kaikkea uskontoon viittaavia elementtejä sisältävää ainesta. Pitkälle viety uskonnollista alkuperää olevien perinteiden välttäminen ei valiokunnan mielestä myöskään edistä uskonnollista suvaitsevaisuutta. Sen sijaan koulujen toiminnassa ja niitä koskevassa ohjauksessa on tärkeää ottaa huomioon keskeiset Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ilmenevät periaatteet, kuten indoktrinaation kieltä, julkisen vallan neutraalisuuden vaatimus sekä uskonnollinen suvaitsevaisuus ja moniarvoisuus.

Edellä esitetyn valossa perustuslakivaliokunta ei näe tarvetta muuttaa kantaansa koulun perinteisten juhlien osalta. Tällaisia juhlia ei siten esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina. Perustuslakivaliokunta katsoo, että muitakin vastaavia sinänsä uskonnollista alkuperää olevia traditioita voi sisältyä koulun perinteisiin juhliin.

Perustuslakivaliokunta ei liioin pidä uskonnon ja omantunnon vapauden kannalta ongelmallisina vuotuisia, esimerkiksi juhlapyhien viettoon liittyviä

jumalanpalveluksia tai muita vastaavia uskonnon harjoittamiseksi katsottavia tilaisuuksia, joista tiedotetaan etukäteen ja joihin osallistuminen on kaikille vapaaehtoista.

Sellaiset uskonnon harjoittamiseksi katsottavat tilaisuudet (esim. sisällöllään uskonnolliset päivänavaukset ja ohjatut ruokarukoukset), joita mahdollisesti järjestetään osana koulun normaalia päivittäistä toimintaa, voivat sen sijaan muodostua etenkin julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen ja indoktrinaatiokiellon näkökulmasta ongelmallisiksi. Jos koulussa järjestetään uskonnollisia päivänavauksia, tulee myös näiden ajankohdista tiedottaa etukäteen ja samalla huolehtia, että jokaisella on mahdollisuus olla osallistumatta näihin tilaisuuksiin.

Perustuslakivaliokunnan mielestä on kaiken kaikkiaan olennaista, että oppilaalle tai hänen huoltajalleen jää todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko oppilas uskonnollista ainesta sisältäviin koulun tilaisuuksiin. Koulujen on tilaisuuksien aikana mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoista ja mielekästä toimintaa. Lisäksi julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan se, että tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä ei aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seurauksia.”

Apulaisoikeusasiamiehen päätöksen voidaan katsoa mukautuvan näihin perustuslakivaliokunnan lausunnossa kirjattuihin lähtökohtiin, joissa ensinnäkin pidetään mahdollisena sisällyttää esimerkiksi koulun päättäjäisjuhlaan yksittäisen virren laulamista, minkä johdosta päättäjäisiä ei voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina. Toiseksi koulu voi järjestää juhlapyhien viettoon liittyviä jumalanpalveluksia tai muita vastaavia uskonnon harjoittamiseksi katsottavia tilaisuuksia, mikäli niistä tiedotetaan etukäteen ja niihin osallistuminen on kaikille vapaaehtoista. Kolmanneksi oppilaalle tai hänen huoltajalleen tulee jäädä todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko oppilas uskonnollista ainesta sisältäviin koulun tilaisuuksiin.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa esitetyt kriteerit eivät estä sitä, että tällainen koulun yhteinen tilaisuus järjestetään uskonnonharjoittamiseen yleensä käytetyissä tiloissa, kunhan mainitut kolme kriteeriä otetaan tilaisuuden järjestelyissä huomioon. Koulun joulujuhla on kuitenkin osa opetusta, jonka tulee olla opetussuunnitelmassa tarkoitettulla tavalla uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamatonta. Valiokunnan lausuntoon sisältyvien lähtökohtien mukaisena ei siten voida pitää koulun lukukauden päättäjäisten järjestämistä sisällöllisesti uskonnollisena tilaisuutena kirkon kirkkosalissa tai uskonnollisen yhdyskunnan temppeleissä ja vastoin opetussuunnitelman perusteita, mihin myös apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä viitataan.

Koska koulun yhteisiä tilaisuuksia järjestettäessä on perusteltua pyrkiä yhteisöllisyyteen ja inklusiivisuuteen, tällaiset tilaisuudet tulisi järjestää ensisijaisesti niin,

että kaikilla yhteisöön kuuluvilla on mahdollisuus osallistua niihin. Uskonnonvapaudesta johtuvaa estettä ei sen sijaan edelleenkään ole sille, että koulu järjestää juhlapyhän viettoon liittyviä jumalanpalveluksia tai muita vastaavia uskonnon harjoittamiseksi katsottavia tilaisuuksia, mikäli niistä tiedotetaan etukäteen ja niihin osallistuminen on kaikille vapaaehtoista.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu ei edellä esitetty huomioon ottaen aiheuta tarvetta arvioida uudelleen perustuslakivaliokunnan käytäntöä, joka koskee uskonnonvapauden toteuttamista koulun tilaisuuksissa. Myöskään tämän käytännön täsmentämiseen ei ole ainakaan ilmeistä tarvetta esimerkiksi arvioimalla yksityiskohtaisesti koulun yhteisten tilaisuuksien järjestämistapaa tai -paikkaa.